Downloaded from https:// www.studiestoday.com

1 पुत्री मम खलु निद्राति।

पुत्री मम खलु निद्राति
पुत्री मम खलु निद्राति।
सुन्दरशयने सुखमयवसने
पुत्री मम खलु निद्राति॥

रे रे वायस कर्कशकण्ठ !
मा रट मा रट कर्णकठोरम्।
श्रान्ता क्लान्ता पुनरनुनीता
पुत्री मम खलु निद्राति॥ १॥

म्याँव् म्याँव् मा कुरु घोरविरावं
चल चल रे खल चोर बिडाल।
स्निग्धा मुग्धा सेवितदुग्धा
पुत्री मम खलु निद्राति॥ २॥

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

उच्चैर्मा भष शुनकवराक
भौ भौ मा कुरु कार्यविहीन।
विमला कुशला सुमनोमृदुला
पुत्री मम खलु निद्राति॥ ३॥

रे रे मशक मा कुरु गानं
मा स्पृश मा दश रक्तपिपासो !
सुदती सुमुखी शोभनगात्री
पुत्री मम खलु निद्राति॥ ४॥

–विश्वासः

टिप्पणी

निद्राति સુતી છે. **सुखमयवसने** હળવાં કપડાંમાં **वायसः** કાગડો **मा** નહિ **श्रान्ता** થાકેલી **क्लान्ता** મીઠું મીઠું બોલતી **अनुनीता** લાડ કરાયેલી (લાડલી) **घोरविराव** મોટો અવાજ **खल** લુચ્ચું **स्निग्धा** સુંવાળી (કોમળ) **शुनकवराल** નાનું કૂતરું **कुरु** કર **विमला** નિર્મળ **मशकः** મચ્છર **सुदती** સારા દાંતવાળી **शोभनगात्री** સુંદર અંગોવાળી

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

स्वाध्याय:

1. નીચેના શબ્દોનું મોટેથી ઉચ્ચારણ કરો :

निद्राति, श्रान्ता, क्लान्ता, स्निग्धा, मुग्धा, उच्चैः, मृदुला, स्पृश, शोभनगात्री।

2. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(1) पुत्री किं करोति ?

(2) कर्कशः कण्ठः कस्य अस्ति ?

(3) बिडालः किं करोति ?

(4) भौ भौ कः वदति ?

(5) माता मशकाय किं कथयति ?

3. યોગ્ય જોડકાં જોડો :

अ		ब
(1) वायसः	☐	(1) निद्राति
(2) बिडालः	☐	(2) कर्कशकण्ठः
(3) शुनकवराकः	☐	(3) म्याँव् म्याँव्
(4) पुत्री	☐	(4) भौ भौ

4. નીચેની કાવ્યપંક્તિઓ સારા અક્ષરે લખો :

(1) सुन्दरशयने सुखमयवसने।

(2) उच्चैर्मा भष शुनकवराक।

(3) मा स्पृश मा दश रक्तपिपासो।

(4) सुदती सुमुखी शोभनगात्री।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

પ્રવૃત્તિ :

- જુદાં-જુદાં પક્ષીઓ તથા પ્રાણીઓનાં સંસ્કૃત નામ તથા તેમના અવાજોની યાદી બનાવો. તમારા શિક્ષકની મદદ લો.
- સ્થાનિક કક્ષાએ ગવાતાં હાલરડાં એકત્રિત કરો અને તેના ગાનની સ્પર્ધા યોજો.
- ‘હતો હું સૂતો પારણે...,’ ‘ખમ્મા વીરાને જવું વારણે’ જેવાં ગીતો મેળવો, ગાન કરો.

ज्ञातव्यम्

कुक्कुटः	:	કૂકડો	गोपतिः	:	સાંઢ
कौशिकः	:	ઘૂવડ	गण्डकः	:	ગેંડો
गृध्रः	:	ગીધ	चित्रकायः	:	ચિત્તો
टिट्टिभः	:	ટિટોડી	महिषः	:	પાડો
तित्तिरः	:	તેતર	मेषः	:	ઘેટું
सारिका	:	મેના	वराह :	:	ભૂંડ
चक्रवाकः	:	ચકોર	वृकः	:	વરુ
बकः	:	બગલો	हरिणः	:	હરણ
श्येनः	:	બાજ	भल्लूकः	:	રીંછ

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

2 खेलमहोत्सवः

विवेकानन्दस्य विद्यालये खेलमहोत्सवः चलति। बालकाः प्रसन्नाः सन्ति। सर्वे कौशलस्य प्रदर्शनं कर्तुम् इच्छन्ति। कुत्रचित् धावनस्पर्धा चलति। बालकाः प्रयत्नपूर्वकं शीघ्रतया धावन्ति। कतिपयबालकाः उच्चैः वदन्ति 'धावतु धावतु त्वरितं धावतु।'

कुत्रचित् गोलक्षेपकस्पर्धा चलति। क्रमशः क्रीडकः लोहगोलकं क्षिपति।

कुत्रचित् कबड्डी चलति। कुत्रचित् क्रीडकः दीर्घलङ्घनं करोति। सम्यक्तया सर्वाः स्पर्धाः पूर्णाः भवन्ति।

समापनकार्यक्रमस्य प्रारम्भः भवति। विद्यालयस्य आचार्यः स्व-स्थानतः उत्तिष्ठति वदति च "खेल महोत्सवे आगतानां प्रतिभागिनानां कृते अभिनन्दनम्। एषः अस्माकं प्रथमः खेलमहोत्सवः। अस्माकं शालायाम् अस्मिन् वर्षे नूतनः शिक्षकः नियुक्तः अस्ति। एतत् सर्वं तस्य प्रयासस्य फलम्। तमपि अभिनन्दनम्। अधुना अस्माकं विद्यालये व्यायामस्य प्रशिक्षणार्थं प्रशिक्षकः अपि अस्ति। सः प्रशिक्षणं दास्यति। अद्यारभ्य अस्माकं शालायां प्रतिवर्षं खेलमहोत्सवः भविष्यति। अस्माकं छात्राः राज्यकक्षायाः राष्ट्रकक्षायाः च खेलमहोत्सवे भागं ग्रहीष्यन्ति। अस्माकं शालायाः नाम उज्जवलं भविष्यति। जीवने खेलस्य महत्त्वम् अस्ति। खेल सर्वांगिणविकासार्थं साहाय्यं करोति।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

टिप्पणी

चलति ચાલે છે. **प्रसन्नाः** આનંદિત **कौशलस्य** કુશળતાનું **धावनस्पर्धा** દોડવાની સ્પર્ધા **शीघ्रतया/त्वरितम्** ઝડપથી **धावन्ति** દોડે છે **कतिपय** કેટલાક **उच्चैः** મોટેથી **धावतु** દોડો **गोलक्षेपकस्पर्धा** ગોળાફેંક **लोहगोलकम्** લોખંડનો ગોળો **दीर्घलङ्घन** લાંબીકૂદ **सम्यक्तया** સારી રીતે **प्रारम्भः** શરૂઆત **स्व-स्थानतः** પોતાના સ્થાન પરથી **आगतानाम्** આવેલાઓના **प्रतिभागिनानाम्** ભાગ લેનારાઓના **कृते** ના માટે **ग्रहीष्यन्ति** ગ્રહણ કરશે, લેશે **उज्ज्वलम्** ઉજ્જવળ

स्वाध्यायः

1. નીચે આપેલા ઉદાહરણને આધારે વાક્યો બનાવો :

ઉદાહરણ : धावकः शीघ्रं धावति। – धावकाः शीघ्रं धावन्ति।

(1) मानवः क्रीडां पश्यति।

(2) गजः मन्दं चलति।

(3) बालकः शीघ्रं गच्छति।

(4) महिला श्लोकं गायति।

2. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(1) विवेकानन्दस्य विद्यालये किं चलति ?

(2) धावकाः किं कुर्वन्ति ?

(3) विद्यालये काः काः क्रीडाः चलन्ति ?

(4) जीवने कस्य महत्त्वम् अस्ति ?

(5) खेलः कस्यार्थे साहाय्यं करोति ?

3. નીચે આપેલ ઉદાહરણ અનુસાર વાક્યોને પરિવર્તિત કરો :

ઉદાહરણ : राधा आगच्छति। राधा आगमिष्यति।

(1) शबाना वदति। ____________________।

(2) मोहसीना चलति। ____________________।

(3) रमेशः खादति। ____________________।

(4) वेदः कथयति। ____________________।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

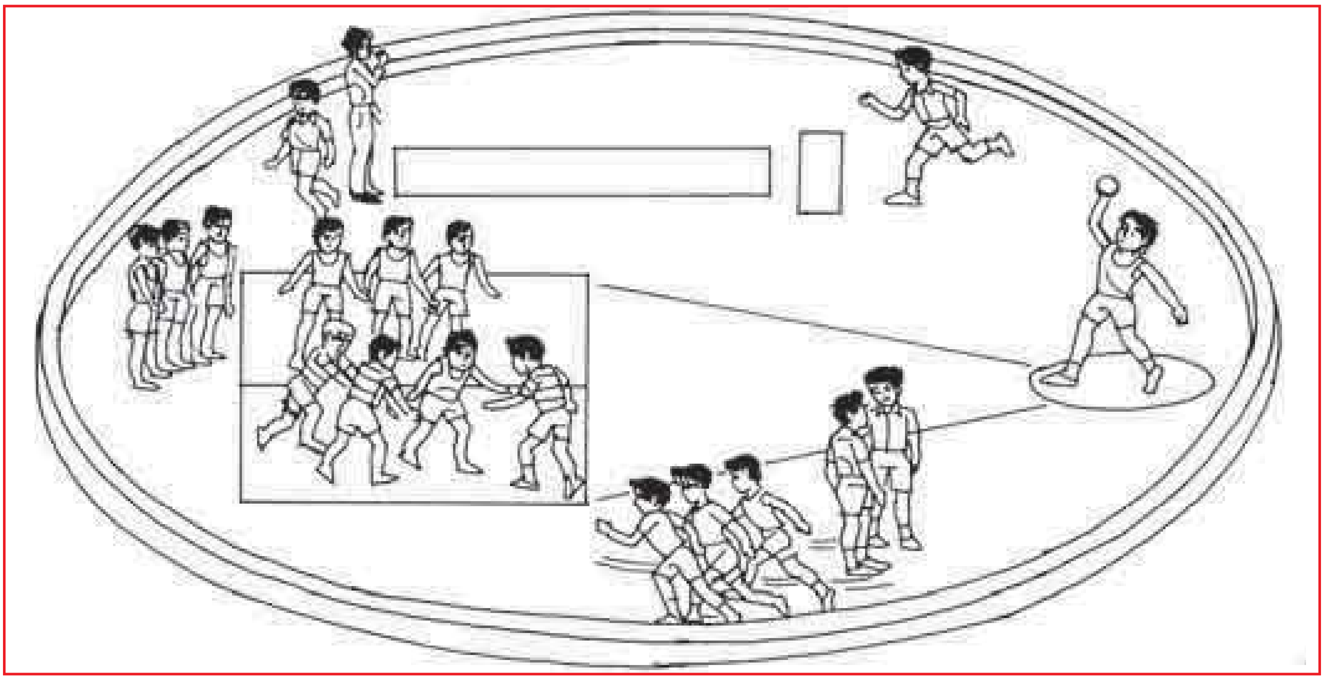

4.

- ઉપરના ચિત્રમાં રંગ પૂરો અને ચિત્ર પરથી વાક્યો બનાવો :

(1) ______________________

(2) ______________________

(3) ______________________

(4) ______________________

(5) ______________________

5. નીચે આપેલા શબ્દોનું મોટેથી શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરો :

(1) शीघ्रतया (2) त्वरितम् (3) कुत्रचित् (4) गोलक्षेपः (5) दीर्घलङ्घनम् (6) अद्यारभ्य (7) प्रशिक्षणम्

પ્રવૃત્તિ :

તમારા મિત્રો સાથે શેરીમાં રમતા હો તે રમતોની યાદી બનાવો.

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

3 प्रहेलिका:

एकचक्षुर्न काकोऽयं बिलमिच्छन्न पन्नगः।
क्षीयते वर्धते चैव न समुद्रो न चन्द्रमाः॥ १॥

चतुर्मुखो न च ब्रह्मा वृषारूढो न शङ्करः।
निर्जीवी च निराहारी अजस्रं धान्यभक्षणम्॥ २॥

अपदो दूरगामी च साक्षरो न च पण्डितः।
अमुखः स्फुटवक्ता च यो जानाति स पण्डितः॥ ३॥

पर्वताग्रे रथो याति भूमौ तिष्ठति सारथिः।
चलति वायुवेगेन पदमेकं न गच्छति॥ ४॥

सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य च जानकि।
प्रेषिता तव रामेण सुवर्णस्य च मुद्रिका॥ ५॥

भोजनान्ते च किं पेयं जयन्तः कस्य वै सुतः।
कथं विष्णुपदं प्रोक्तं तक्रं शक्रस्य दुर्लभम्॥ ६॥

टिप्पणी

चक्षुः આંખ **काकः** કાગડો **बिलम्** દર **पन्नगः** સાપ, નાગ **क्षीयते** ક્ષય પામે છે. **वर्धते** વધે છે. **चतुर्मुखः** ચાર મુખવાળો **अजस्रम्** સતત **वृषः** બળદ **तिष्ठति** ઊભો છે **मुद्रिका** વીંટી **पेयम्** પીવા લાયક, પીવા યોગ્ય **सुतः** પુત્ર **प्रोक्तम्** કહેવાયેલું **अपदः** પગવગરનો **तक्रम्** છાશ **शक्रः** ઇન્દ્ર **याति** જાય છે. **चक्षुर्न चक्षुः न, काकोऽयम् बिलमिच्छन्न कालः अयम् बिलम् इच्छन् न, चैव च एव, समुद्रो न समुद्रः न**

स्वाध्यायः

1. નીચેના શબ્દોનું શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરો :

(1) काकोऽयम् (2) पन्नगः (3) अजस्रम् (4) स्फुटवक्ता (5) पर्वताग्रे (6) भोजनान्ते

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

2. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(1) एकचक्षुः कः अस्ति ?

(2) कः धान्यभक्षणं करोति ?

(3) सारथिः कुत्र तिष्ठति ?

(4) रथः कुत्र याति ?

(5) रामेण का प्रेषिता ?

(6) जयन्तः कस्य पुत्रः ?

3. કૌંસમાંથી યોગ્ય શબ્દ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો :

(1) चतुर्मुखः ______________ अस्ति। (ब्रह्मा, विष्णुः, शङ्करः)

(2) भोजनान्ते पेयं ______________ । (दुग्धम्, सुपम्, तक्रम्)

(3) अपदः शब्दस्य अर्थः ______________ । (सपादः, पादरहितः, पादः)

(4) रथः ______________ चलति। (वायुवेगेन, जलवेगेन, विद्युत्वेगेन)

(5) विष्णुपदं ______________ प्रोक्तम्। (सुलभम्, उन्नतम्, दुर्लभम्)

4. નીચેના શ્લોકો સુંદર અક્ષરોમાં લખો :

(1) भोजनान्ते ______________________________ दुर्लभम्॥

(2) अपदो दूरगामी ______________________________ पण्डितः॥

5. નીચે આપેલા ગુજરાતી શબ્દોને સંસ્કૃતમાં લખો :

(1) ભોજન બાદ (2) મુખ વિનાનો (3) એક ડગલું (4) વીંટી (5) દૂર જનાર (6) બળદ પર બેસનાર

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

6. અહીં આ એકમમાં વપરાયેલ સામાસિક શબ્દો આપ્યા છે, જેના આધારે અન્ય શબ્દો બનાવો :

(1) वृष ઉપરથી वृषारुढः। તો

अश्व ______ गज ______ वृक्ष ______

(2) पदम् ઉપરથી पदमेकम्। તો

शब्दम् ______ वाक्यम् ______ गीतम् ______

(3) भोजन ઉપરથી भोजनान्ते। તો

दिन ______ निशा ______ वर्षा ______

(4) पर्वत ઉપરથી पर्वताग्रे । તો

रथ ______ वृक्ष ______ कर ______

प्रवृत्ति :

(1) તમારા વિસ્તારમાં બોલાતી અન્ય પ્રહેલિકાઓ શોધીને લખો.

(2) નીરોગી રહેવા માટેના વિવિધ ભાષાનાં અને સ્થાનિક સુવાક્યો મેળવી તેનો સંગ્રહ કરો.

દા. ત. (1) अजीर्णे भोजनं विषम्

(2) આંખે ત્રિફળા, દાંતે લૂણ

પેટ ન ભરીએ ચારે ખૂણ.

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

4 प्रेरणादीपः चाणक्यः

चन्द्रगुप्तः : आर्य चाणक्य! शीतकालः अस्ति। जनेषुः कम्बलान् वितरतु।

चाणक्यः : महाराज! इदानीम् अहं कम्बलान् मम गृहं नयामि। प्रभाते वितरिष्यामि।

चन्द्रगुप्तः : तथा करोतु भवान्।

(त्रयः चौराः प्रविशन्ति।)

प्रथमः : चन्द्रगुप्तस्य मन्त्री चाणक्यः। एतत् तस्य गृहम्।

द्वितीयः : अत्र तैलदीपः। समीपे पीठम्। पुस्तकानि...।

तृतीयः : धनं कुत्र ?

प्रथमः : अत्र तु नास्ति। द्वितीयं प्रकोष्ठं प्रविशामः।

द्वितीयः : आश्चर्यम्! शैत्यम् अधिकम् अस्ति...।

तृतीयः : कम्बलाः समीपे एव सन्ति...।

प्रथमः : तथापि एषः महाशयः।

द्वितीयः : स्वयं कम्बलस्य उपयोगं न करोति।

तृतीयः : पुनश्च अधः शयनं करोति। आश्चर्यम्!

प्रथमः : तर्हि चाणक्यं पृच्छामः। ज्ञातव्यं तस्य रहस्यम्।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

द्वितीयः : एतत् अस्माकं साहसम्!!

प्रथमः : आर्य! वयं चौराः स्मः। चौरकार्याय आगताः। महोदय! आश्चर्यम् अस्ति।

द्वितीयः : शैत्यम् अस्ति। कम्बलाः समीपे सन्ति। तथापि भवान् किमर्थम् उपयोगं न करोति ?

चाणक्यः : एते कम्बलाः मम कृते न, दरिद्रजनानां कृते सन्ति। यत् वस्तु अस्माकं नास्ति, तस्य उपयोगः पापम्।

सर्वे चौराः : अरे रे! वयं तु प्रतिदिनं पापं कुर्मः। चौरकार्येण एव उदरपूर्तिं कुर्मः। वयम् अद्य आरभ्य पापं न करिष्यामः। जयतु आर्यः।

टिप्पणी

शीतकालः શિયાળાનો ઠંડીનો સમય **जनेभ्यः** લોકોને, લોકો માટે **इदानीम्** હવે **नयामि** લઈ જાઉં છું **प्रकोष्ठम्** ઓરડો **अधः** નીચે **अद्य** આજે **ज्ञातव्यम्** જાણવું જોઈએ **कृते** માટે **कुर्मः** કરીએ છીએ.

स्वाध्यायः

1. નીચેના શબ્દોનું મોટેથી ઉચ્ચારણ કરો :

(1) कम्बलान् (2) चन्द्रगुप्तस्य (3) तैलदीपः (4) प्रकोष्ठम् (5) शैत्यम् (6) पुनश्च (7) आश्चर्यम्

2. નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(1) चन्द्रगुप्तः चाणक्यं किम् अवदत् ?

(2) चाणक्यः कम्बलान् कुत्र नयति ?

(3) चाणक्यस्य गृहे के प्रविशन्ति ?

(4) चाणक्यः किमर्थं कम्बलस्य उपयोगं न करोति ?

3. નીચે આપેલા ઉદાહરણના આધારે કૌંસના શબ્દોનો ઉપયોગ કરો અને અન્ય વાક્યો બનાવો :

ઉદાહરણ : सुरेशः पुस्तकम् – सुरेशस्य पुस्तकम् अस्ति।

(1) ____________________। (महेशः, लेखनी)

(2) ____________________। (राजेशः, सुधाखण्डः)

(3) ____________________। (शैलेषः, धनम्)

(4) ____________________। (मूकेशः, फलम्)

(5) ____________________। (मनीषः, उपनेत्रम्)

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

4. નીચે આપેલ ઉદાહરણ મુજબ અન્ય વાક્યો બનાવો :

ઉદાહરણ : अहं प्रविशामि।   वयं प्रविशामः।

अहं खादामि। ______________________ ।

अहं गच्छामि। ______________________ ।

अहं पश्यामि। ______________________ ।

अहं पृच्छामि। ______________________ ।

अहं पठामि। ______________________ ।

5. નીચે આપેલા ઉદાહરણ મુજબ અન્ય વાક્યો બનાવો :

ઉદાહરણ : जनेषु: कम्बलान् वितरतु।

(1) ______________________ । (शिक्षकः, सुधाखण्डः)

(2) ______________________ । (छात्रः, प्रसादः)

(3) ______________________ । (बालकः, मोदकः)

(4) ______________________ । (मानवः, दीपः)

प्रवृत्ति :

- ચાણક્યનું જીવનચરિત્ર પુસ્તકાલયમાંથી મેળવી વાંચવું.
- મહાપુરુષોના પ્રેરક પ્રસંગો એકઠા કરો.
- ઓછી જરૂરિયાતથી ચલાવતા ત્યાગી અને નિષ્ઠાપૂર્વક જીવન જીવતા તમારા વિસ્તારના મહાપુરુષો કે સામાન્ય વ્યક્તિના જીવનની વિગત મેળવો.

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

5 प्रभातवर्णनम्

चन्द्रः अस्तं गच्छति
सूर्यः उदयं गच्छति।
परितो भवति प्रकाशः
मन्दं चलति समीरः
मधुपो भवति सधीरः॥

कलिकावृन्दं विकसति
लतिकावृन्दं विलसति
निद्रा तन्द्रा भग्ना
जनता कर्मणि लग्ना
सकले नव उल्लासः
वदने वदने हासः॥

पथि पथि जनसञ्चारः
नूपुर-रव-झङ्कारः
विटपे खगकुलरवः
चरितुं चलिता गावः॥

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

हस्ते हस्ते पत्रम्
वदने वदने स्तोत्रम्
खेलति बालकवृन्दं
गीतं गायं गायम् ॥

– वासुदेव द्विवेदी शास्त्री

टिप्पणी

परितः ચારેબાજુ **समीरः** પવન **मधुपः** – ભમરો **सधीरः** ધીરજવાળું **तन्द्रा** આળસ **भग्ना** તૂટી, પૂરી થઈ **हासः** હાસ્ય **रवः** અવાજ **खग** પક્ષી **विटपे** ડાળીએ, **गावः** ગાયો, **लग्ना** લાગેલી છે, વ્યસ્ત **पथि** રસ્તામાં

स्वाध्यायः

1. નીચેના શબ્દોનું મોટેથી ઉચ્ચારણ કરો :

चन्द्रः, प्रकाशः, वृन्दम्, लतिकावृन्दम्, निद्रा, तन्द्रा, भग्ना, लग्ना, उल्लासः, हासः, जनसञ्चारः, झङ्कारः।

2. નીચે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ શોધી પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(1) सूर्योदयः कदा भवति ?

(1) सूर्योदयः सायंकाले भवति।

(2) सूर्योदयः प्रभाते भवति।

(3) सूर्योदयः मध्याह्ने भवति।

(2) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः किं कुर्वन्ति ?

(1) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः कर्मणि लग्नाः भवन्ति।

(2) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः वार्तालापमग्नाः भवन्ति।

(3) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः निद्रामग्नाः भवन्ति।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

(3) प्रभातकाले वदने वदने किम् अस्ति ?

(1) वदने वदने चिन्ता अस्ति।

(2) वदने वदने रुदनम् अस्ति।

(3) वदने वदने हासः भवति।

(4) बालकवृन्दं प्रभातकाले किं करोति ?

(1) बालकवृन्दं प्रभातकाल खेलति।

(2) बालकवृन्दं प्रभातकाल शयनं करोति।

(3) बालकवृन्दं प्रभातकाल पूजां करोति।

3. કૌંસમાં આપેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરી વાક્ય બનાવો :

(अश्वः, गजः, शशकः, महिषः)

ઉદાહરણ : मन्दं चलति समीरः।

(1) शीघ्रं ____________ ।

(2) मन्दं ____________ ।

(3) शीघ्रं ____________ ।

(4) मन्दं ____________ ।

4. આપેલા શબ્દોના વિરોધી શબ્દ કૌંસમાંથી શોધીને લખો :

(अधीरः, शीघ्रम्, जागरणम्, अस्तः)

(1) मन्दम् ____________ ।

(2) उदयः ____________ ।

(3) सधीरः ____________ ।

(4) निद्रा ____________ ।

5. આપેલા શબ્દોના સમાનાર્થી શબ્દો કૌંસમાંથી શોધીને લખો :

(सुधाकरः, दिवाकरः, भ्रमरः, अनिलः, धेनवः)

(1) समीरः ____________ ।

(2) सूर्यः ____________ ।

(3) मधुपः ____________ ।

(4) चन्द्रः ____________ ।

(5) गावः ____________ ।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

6. નીચેની કાવ્યપંક્તિઓ સુવાચ્ય અક્ષરે ફરી લખો :

कलिकावृन्दं विकसति। ________________

लतिकावृन्दं विलसति। ________________

निद्रा तन्द्रा भग्ना। ________________

जनता कर्मणि लग्ना। ________________

सकले नव उल्लासः। ________________

वदने वदने हासः॥ ________________

7. ઉદાહરણમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે वृन्द શબ્દનો ઉપયોગ આપેલા શબ્દોની મદદથી કરો.

सखी, मित्र, गायक, वादक, गोप, बाल ઉદાહરણ : सखी – सखीवृन्द

પ્રવૃત્તિ :

- તમારી શાળાના પુસ્તકાલયમાંથી પ્રભાત વર્ણનનાં અન્ય કાવ્યો શોધીને લખો તથા રાગમાં ગાવાનો પ્રયત્ન કરો.
- સવારના સમયનું ગામ, નગર કે શેરીનું ચિત્ર દોરી રંગ પૂરો.
- તમારી અને તમારા આજુબાજુના લોકોની સવારની દિનચર્યાની વિગત મેળવી નોંધપોથીમાં લખો.

हसाम:

"मम शुनकः कुत्रापि अदृश्यतां गतः।"

"एवम्! तर्हि वर्तमानपत्रे विज्ञापिकां प्रकाशयतु भवान् ।"

"किं तेन ? मम शुनकः पठितुं न जानाति।"

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

6 रमणीया नगरी

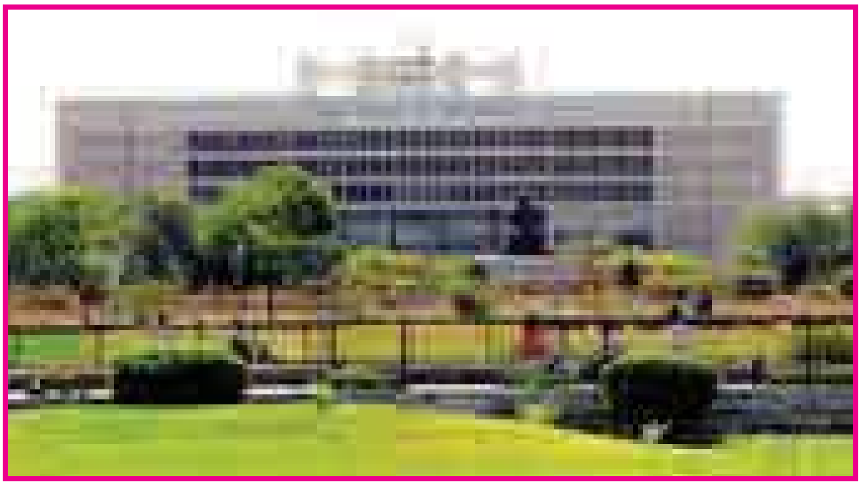

गान्धीनगरं गूर्जरराज्यस्य राजधानी अस्ति। इदं सुन्दरं, सुयोजितं च नगरम् अस्ति। अत्र बहूनि दर्शनीयानि स्थानानि सन्ति। यथा सचिवालयः, महात्मामन्दिरम्, अक्षरधाममन्दिरम् एवं इन्द्रोडा पक्षि उद्यानम्।

इदं सचिवालयभवनम् अस्ति। अस्मिन् भवने विधानसभायाः अधिवेशनानि भवन्ति। अस्मिन्नेव भवने स्थित्वा राज्यस्य मन्त्रिणः, सचिवाः अन्ये च अधिकारिणः राज्यकार्यं सञ्चालयन्ति। सचिवालयः एव गूर्जरप्रदेश-शासनस्य मुख्यः कार्यालयः अस्ति।

अस्माकं राष्ट्रपितुः श्रीमात्म गान्धिमहोदयस्य स्मृतिरूपेण एतस्य मन्दिरस्य निर्माणम् अभवत्। यत् 'महात्मामन्दिर नाम्ना प्रसिद्धम्अस्ति' महात्मा गान्धिमहोदयः भारतस्य स्वतन्त्रतायाः कृते भृशं प्रयत्नम् अकरोत्। एतानि सर्वाणि कार्याणि चित्ररूपैः अत्र प्रदर्शनार्थं प्रस्तुतानि सन्ति।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

एतत् 'अक्षरधाम' नामकं विशालं मन्दिरम् अस्ति। मन्दिरे प्रदर्शनविभागः अतीव मनोहरः अस्ति। प्रदर्शनविभागे जनाः एकं चलचित्रम् अपि पश्यन्ति। अध्यात्मविज्ञानयोः सङ्गमः अत्र दृश्यते। अत्र चित्ताकर्षकं विशालम् उद्यानम् अपि अस्ति। प्रतिदिनं बहवः यात्रिकाः एतस्य मन्दिरस्य दर्शनार्थम् आगच्छन्ति।

गान्धीनगरस्य समीपे एव विशालं इन्द्रोडा पक्षिउद्यानम् अस्ति। एतस्मिन् स्थाने खगाः, प्राणिनः च निजपर्यावरणे एव निवसन्ति। डायनोसोर नाम्नः प्राचीनमहाकायप्राणिनः विशेषः विभागः अस्ति। एषः विभागः बालानां कृते अतीव आकर्षकः मनोरञ्जकः च अस्ति। अत्र एकं सर्पगृहम् अपि अस्ति। विविधकुलानां सर्पान् अत्र द्रष्टुं शक्नुमः।

गान्धिमन्दिरतः नातिदूरे एव विद्याभवनं नाम विशालं भवनम् अस्ति। तत् एव भवन जी.सी.ई.आर.टी. रूपेण ख्यातम् अस्ति। विद्याभवने जी.सी.ई.आर.टी. नाम परिषदः कार्यालयः अस्ति। इयं परिषद् अस्माकं प्राथमिक शिक्षणक्षेत्रे परिवर्तनार्थं सततं प्रवृत्ता अस्ति

गान्धीनगरे विशालाः स्वच्छमार्गाः च वर्तन्ते। एतस्मिन् नगरे बहूनि रमणीयानि उद्यानानि सन्ति। नगरे बहवः पादपाः सन्ति तेन कारणेन इदं नगरं विश्वस्य हरितनगरं रूपेण अपि प्रसिद्धम्।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

टिप्पणी

इदम् આ **बहूनि** ઘણાં **अस्मिन्** એમાં **कृते** માટેની **भृशम्** ખૂબ જ **निवसन्ति** રહે છે. **कुलानाम** કુળોના **द्रष्टुम्** જોવા માટે **नातिदूरे** વધારે દૂર નહિ નજીક **ख्यातम्** જાણીતું

स्वाध्यायः

1. નીચે આપેલા શબ્દો શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે મોટેથી બોલો :

गूर्जरराज्यस्य, दर्शनीयानि, इन्द्रोडा, पक्षि-उद्यानम्, अस्मिन्, स्थित्वा, सञ्चालयन्ति, स्मृतिः, स्वतन्त्रतायाः, भृशम्, प्रदर्शनार्थम्, चित्ताकर्षकम्।

2. નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

(1) गूर्जरराज्यस्य राजधानी किम् नगरम् अस्ति ?

(2) महात्मामन्दिरतः नाति दूरे एव किम् अस्ति ?

(3) पक्षि-उद्याने किं किम् अस्ति ?

(4) अध्यात्मविज्ञानयोः सङ्गमः कुत्र दृश्यते ?

(5) स्वतन्त्रतायाः कृते कः भृशं प्रयत्नम् अकरोत् ?

3. જોડકાં જોડો :

अ		आ
(1) गान्धिनगरम्	☐	(1) जी.सी.ई.आर.टी.
(2) अक्षरधाममन्दिरम्	☐	(2) अस्माकं राष्ट्रपिता
(3) इन्द्रोडा पक्षि-उद्यानम्	☐	(3) अस्माकं राष्ट्रपितुः स्मृतिः
(4) विद्याभवनम्	☐	(4) विविधकुलानां सर्पाः
(5) महात्मामन्दिरम्	☐	(5) हरितनगरम्
		(6) चलचित्रं पश्यन्ति

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

4. નીચે ઉદાહરણમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે કૌંસમાં આપેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરી વાક્યો લખો :

(मन्दिरम्, पक्षिगृहम्, उद्यानम्, तडागः)

ઉદાહરણ : मम ग्रामे विद्यालयः अस्ति।

(1) ____________________

(2) ____________________

(3) ____________________

(4) ____________________

5. નીચે આપેલાં વાક્યોને સંસ્કૃતમાં લખો :

(1) મારું ગામ સુંદર છે.

(2) અહીં ઘણાં બધાં પક્ષીઓ છે.

(3) મારા ગામમાં બગીચો છે.

(4) મારી શાળા મોટી છે.

(5) ગાંધીજી આપણા રાષ્ટ્રપિતા છે.

6. આપેલા વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો :

(1) अत्र पाठशाला अस्ति। पाठशालायां ____________ सन्ति। (छात्राः, खगाः)

(2) अत्र शिक्षकखण्डः अस्ति। शिक्षकखण्डे ____________ सन्ति। (बालाः, शिक्षकाः)

(3) अत्र पुस्तकालयः अस्ति। पुस्तकालये ____________ सन्ति। (पुस्तकानि, बालिकाः)

7. તમારા ગામ/નગરનું વર્ણન સંસ્કૃતમાં પાંચથી છ વાક્યોમાં કરો.

પ્રવૃત્તિ :

- તમારા ગામનું/વિસ્તારનું ચિત્ર બનાવો.
- પુસ્તકાલયમાંથી ગુજરાતની રાજધાની વિશે વધુ માહિતી પ્રાપ્ત કરો.
- તમારા વિસ્તારની નજીકનાં જોવાલાયક, ફરવાલાયક સ્થળોની વિગત મેળવો.

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

7 सुभाषितानि

पुस्तकेषु हि या विद्या परहस्तेषु यद् धनम्।
कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न तद् धनम्॥ १॥
वृक्षः फलान्वितः भाति वृक्षं धूनयते कपिः
वृक्षेण वार्यते तापः जलं वृक्षाय दीयते।
वृक्षात् पतन्ति पर्णानि वृक्षस्य प्रसरो महान्
वृक्षे खगाः निकूजन्ति वृक्ष धन्योऽसि भूतले॥ २॥
न कश्चित् कस्यचिन्मित्रं न कश्चित् कस्यचिद् रिपुः।
व्यवहारेण जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा॥ ३॥
पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नाम्भः
स्वयं न खादन्ति फलानि वृक्षाः।
नादन्ति सस्यं खलु वारिवाहाः
परोपकाराय सतां विभूतयः॥ ४॥
गङ्गा सिन्धु सरस्वती च यमुना गोदावरी नर्मदा
कावेरी सरयू महेन्द्रतनया चर्मण्वती वेदिका।
क्षिप्रा वेत्रवती महासुरनदी ख्याता च या गण्डकी
पूर्णाः पूर्णजलैः समुद्रसहिताः कुर्वन्तु मे मङ्गलम्॥ ५॥
घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनःचन्दनं चारुगन्धं।
छिन्नं छिन्नं पुनरपि पुनः स्वादु चैवेक्षुदण्डम्।
दग्धं दग्धं पुनरपि पुनः काञ्चनं कान्तवर्णं।
न प्राणान्ते प्रकृतिविकृतिर्जायते सज्जनानाम्॥ ६॥

टिप्पणी

परहस्तेषु પારકાના હાથમાં **भाति** શોભે છે. **कार्यकाले समुत्पन्ने** જ્યારે જરૂરિયાત ઊભી થાય ત્યારે **धूनयते** હલાવે છે. **कपिः** વાનર **वार्यते** દૂર કરાય છે. **दीयते** અપાય છે. **प्रसरः** ફેલાવો **भूतले** પૃથ્વી પર **रिपुः** દુશ્મન **अम्भः** જળ **सस्यम्** અનાજ **वारिवाहा** વાદળો **सताम्** સજ્જનોની **घृष्टम्** ઘસેલું **इक्षुदण्डम्** શેરડી નો સાંઠો **दग्धम्** બાળેલું

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

धन्योऽसि	–	धन्य: असि	नादन्ति	–	न अदन्ति
कस्यचिन्मित्रं	–	कस्यचित् मित्रम्	पुनरपि	–	पुन: अपि
रिपवस्तथा	–	रिपव: तथा	पुनश्चन्दनम्	–	पुन: चन्दनम्
स्वयमेव	–	स्वयम् एव	चैवेक्षुदण्डम्–च एव इक्षुदण्डम्		
नाम्भ:	–	न अम्भ:			

स्वाध्याय:

1. નીચેના શબ્દોનું શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરો :

समुत्पन्ने, निकूजन्ति, कस्यचिन्मित्रम्, समुद्रसहिता:, चैवेक्षुदण्डम्, काञ्चनम्

2. નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ લખો :

(1) कीदृशी विद्या कार्यकाले उपयुक्ता न भवति ?

(2) कस्य विभूतय: परोपकाराय सन्ति ?

(3) वृक्षे के निकूजन्ति ?

(4) मित्राणि तथा रिपव: केन जायन्ते ?

(5) पञ्चननदीनां नामानि लिखतु।

(6) सज्जनानां किं विकृतं न भवति ?

3. સંધિ છૂટી પાડીને લખો :

(1) धन्योऽसि

(2) कस्यचिन्मित्रम्

(3) स्वयमेव

(4) पुनरपि

4. સંધિયુક્ત શબ્દ લખો :

(1) रिपव: + तथा

(2) पुन: + चन्दनम्

(3) न + अम्भ:

(4) च + एव + इक्षुदण्डम्

(5) न + अदन्ति

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

5. નીચેના ધાતુઓને ઉદાહરણમાં બતાવ્યા પ્રમાણે લખો :

ઉદાહરણ : पत् – पतन्ति

(1) पा	–	(5) लिख्	–
(2) खाद्	–	(6) दृश् (पश्य्)	–
(3) गर्ज्	–	(7) पठ्	–
(4) वद	–	(8) नम्	–

6. કૌંસમાં આપેલ શબ્દોનો ઉપયોગ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો :

(जलम्, अन्नम्, पुष्पान्, रसम्, फलानि)

(1) वारिवाहा: स्वयं ______ न खादन्ति।

(2) नद्य: स्वयं ______ न पिबन्ति।

(3) वृक्षा: स्वयं ______ न खादन्ति।

(4) पादपा: स्वयं ______ न जिघ्रन्ति।

(5) मधुमक्षिका: स्वयं ______ न पिबन्ति।

7. પાદપૂર્તિ કરો :

(1) पुस्तकेषु हि ______।
______ न तद् धनम्।

(2) पिबन्ति नद्य: ______।
______।
______।
______ सतां विभूतय:।

8. સુભાષિતોનું સસ્વર શુદ્ધ ઉચ્ચારણ સાથે જૂથમાં, સમૂહમાં અને વ્યક્તિગત ગાન કરો.

પ્રવૃત્તિ/પ્રોજેક્ટ-વર્ક :

- પુસ્તકાલયની મુલાકાત લઈ 'સુભાષિતરત્નાવલી' અથવા સુભાષિતને લગતા અન્ય ગ્રંથો કે વર્તમાનપત્રોમાંથી કોઈ પણ પાંચ સુભાષિત શોધીને લખો.
- અહીં સુભાષિતમાં વ્યક્ત થયેલા વિચારોને અનુરૂપ કહેવતો કે રૂઢિપ્રયોગો જે આપના વિસ્તારમાં બોલાતા હોય તે એકત્રિત કરો અને વર્ગખંડમાં રજૂ કરો.
- સ્થાનિક નદી, જલસ્રોતની વિગતો એકઠી કરો.
- પ્રોજક્ટ-વર્ક : વર્ગના વિદ્યાર્થીઓનાં વિવિધ જૂથ બનાવી સુભાષિતો એકત્રિત કરી હસ્તલિખિત અંક તૈયાર કરો.

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

8 मनुष्यसिंहयोः मैत्री

सौराष्ट्रप्रदेशे सताधारग्रामस्य समीपे मोटीमौणपरी नामकः ग्रामः वर्तते। कतिवर्षपूर्वे तस्मिन् ग्रामे मात्रावालः नामकः एकः कृषीवलः आसीत्। नद्याः तटे कृषिवाटिका आसीत्। मात्रावाला प्रतिदिनं वाटिकायां वृक्षतले स्थित्वा नद्याः जलम् अपश्यत्।

एकदा सः अपश्यत् । सिंहः स्वभार्यया सह नद्याः जलपानार्थम् आगच्छत्। नद्याः जले स्थितः मकरः सिंहभार्यायाः वधम् अकरोत्। सिंहः तस्याः रक्षणाय प्रयत्नम् अकरोत्, किन्तु निष्फलः अभवत्। दुखितः सिंहः नद्याः तटे अतिष्ठत्। चतुर्णां दिनानाम् अनन्तरं यदा मकरः नद्याः तटसमीपं आगच्छत तदा सिंहः शीघ्रतया आक्रमणम् अकरोत्। तयोः मध्ये घोरयुद्धम् अभवत। सिंहः मकरस्य वधम् अकरोत्। किन्तु सः स्वयमपि क्षतिग्रस्तः भूत्वा तत्रैव अपतत्।

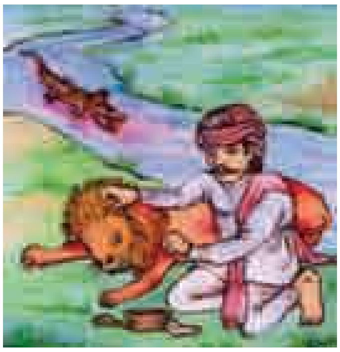

मात्रावालः दूरतः एतत् अपश्यत्। सः क्षतिग्रस्तसिंहस्य सहायतार्थं तत्र अगच्छत्। औषधानि आनीय सः सिंहस्य शुश्रूषाम् अकरोत्। कति दिनानन्तरं सिंहः स्वस्थः अभवत तथा च तस्य मित्रम् अभवत। तदनन्तरं सः एव सिंहः प्रतिदिनं मात्रावालः गृहे तस्य समीपं न्यवसत्। सः मात्रावाल सह सर्वत्र भ्रमणम् अकरोत्। तस्य गृहं क्षेत्रं च अरक्षत्। मनुष्यसिंहयोः एषा अद्वितीया मैत्री कतिवर्षपर्यन्तं प्राचलत्। मात्रावालं निधनकाले दुःखितः सिंहः श्मशानयात्रायाम् अपि अगच्छत्। स्मशानतः एव सः वनम् अगच्छत्। तदनन्तरं कोऽपि जनः तं सिंहं न अपश्यत्।

अद्यापि जनाः एतस्य सत्यप्रसङ्गस्य विस्मरणं कर्तुं न शक्नुवन्ति।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

8 हँसना मना है।

चुटकुले हास्य एवं व्यंग्य विनोद का एक सशक्त माध्यम है। चुटकुले का प्रमुख गुण यह होता है कि उनका स्वरूप छोटा और संवाद छोटे-छोटे होते हैं। चुटकुले पढ़ने और सुनने से हमारा तनाव दूर होता है। इस दृष्टि से चुटकुले तनाव दूर करने का सशक्त माध्यम है।

(1) चूहा हाथी के पास गया और बोला, ''हाथी दादा, हाथी दादा। क्या आप मुझे आपकी लूँगी दो दिन के लिए दोगे?''

हाथी : तुम उसका क्या करोगे?

चुहा : मेरे बेटे की शादी है, उसमें तंबू लगाना है।

(2)

(3) **ग्राहक** – आपके पास टूथ ब्रश है?

दुकानदार – ब्रश नहीं है, पेस्ट है।

ग्राहक – अच्छा, आपके पास पाउड़र होगा?

दुकानदार – पाउड़र नहीं है, क्रीम है।

ग्राहक – क्रीम नहीं चाहिए। टॉर्च मिलेगी?

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

दुकानदार – वह तो कल ही खत्म हो गई। मोमबत्ती है।

ग्राहक – खैर ताला तो होना ही चाहिए।

दुकानदार – है, दूँ?

ग्राहक – जी नहीं, उसे अपनी दुकान पर लगाकर आप घर पर आराम कीजिए।

(4)

(5) तीन दोस्त आपस में गप-शप कर रहे थे। प्रश्न हुआ कि किसी दिन सोकर उठने पर हमको यह पता चले कि हम लखपति बन गये हैं तो हम क्या करेंगे?

एक ने कहा – हम तो सीधे पैरिस जायेंगे और खूब मजे करेंगे।

दूसरे ने कहा – मैं किसी लाभप्रद कारोबार में रुपया लगाऊंगा।

तीसरा बोला – मैं तो फिर सोने की कोशिश करुँगा और तब तक सोता रहूँगा जब तक करोड़पति न बन जाऊँ।

(6)

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

(7) **प्रश्न** – रेल किराया इतना अधिक बढ़ जाने पर भी यात्रियों की संख्या में वृद्धि हो रही है। इसका कारण बताइए।

उत्तर – इसका कारण यह है कि हर एक आदमी यही सोचता है कि अगले साल किराया और बढ़ जाएगा इसलिए अभी यात्रा कर ली जाए।

(8) शिक्षक ने सभी छात्रों को घास खाती हुई गाय का चित्र बनाने को कहा। सभी छात्र चित्र बना रहे थे, कल्पेश ने अपना पन्ना कोरा छोड़ दिया।

शिक्षक – कल्पेश, इस चित्र में घास कहाँ है?

कल्पेश – घास को तो गाय खा गई।

शिक्षक – अच्छा, तो गाय कहाँ है?

कल्पेश – वह तो घास खाकर चली गई।

(9)

अभ्यास

प्रश्न 1. हर एक छात्र को कक्षा में मनपसंद चुटकुला सुनाने का मौका दीजिए।

प्रश्न 2. कोई ऐसा प्रसंग सुनाइए जब आप खूब हँसे हों।

प्रश्न 3. पाँच चुटकुले बनाकर सुनाइए।

स्वाध्याय

प्रश्न 1. मातृभाषा में अनुवाद कीजिए :

(1) एक साहब टैक्सी में बैठे और ड्राइवर से बोले – जरा तेज़ चलो वरना मेरा चित्रहार निकल जाएगा।

ड्राइवर बोला – अगर मैं ज्यादा तेज़ चला तो कहीं ऐसा न हो कि आपके और मेरे चित्रों पर हार चढ़ जाए।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

Downloaded from https:// www.studiestoday.com

(2) शिक्षक मोहन से – मोहन, ताजमहल कहाँ पर है?
मोहन ने कुछ उत्तर नहीं दिया सो शिक्षक ने उसे बेंच पर खड़ा कर दिया। मोहन बेंच पर खड़े होकर, साहब यहाँ पर से भी नहीं दिखाई देता।

प्रश्न 2. राष्ट्रभाषा में अनुवाद कीजिए :

(1) **રમેશ :** આવી જિંદગી કરતાં તો મોત સારું.
(અચાનક યમદૂત આવી ગયા... અને બોલ્યા, તારો જીવ લેવા માટે મને આદેશ મળેલો છે.)
રમેશ : લો, બોલો...! હવે તો માણસ મજાક પણ નહીં કરી શકે શું ?

(2) બ્રિજેશભાઈ બસમાં ઊભા રહીને મુસાફરી કરી રહ્યા હતા. એક મુસાફરે તેમને બેસવા માટે જગ્યા કરી આપી.
બ્રિજેશભાઈ : મારે બેસવું નથી. મારે ખૂબ ઉતાવળ છે.

योग्यता विस्तार

प्रकल्प कार्य (Project work) : चुटकुला संग्रह

- दूरदर्शन / चैनल पर प्रसारित हो रहे हास्य कार्यक्रम को देखिए जैसे-'गम्मत गुलाल', 'तारक महेता का उलटा चश्मा' आदि।
- रेडियो पर प्रसारित चुटकुले / हास्य-प्रसंग / मज़ेदार कहानियाँ सुनिए।
- अखबार, पत्रिकाओं आदि में से कार्टून चित्र काटकर उनका संग्रह बनाइए।
- व्यंग्य चित्रों को अपनी पाठशाला के बुलेटिन बोर्ड पर प्रदर्शित कीजिए।
- 'हास्य दरबार' कार्यक्रम का आयोजन कीजिए।

Downloaded from https:// www.studiestoday.com